

Publikace vznikla a byla vydána pod odbornou
záštitou a koordinací:

Centra adiktologie, PK 1. LF UK v Praze a VFN v Praze

Díky finanční podpoře:

projektu Příprava a rozvoj denního magisterského studia oboru adiktologie
CZ.2.17/3.1.00/31430

Evropský sociální fond
Praha & EU: Investujeme do vaší budoucnosti

Tento projekt je financován Evropským sociálním fondem, státním rozpočtem České republiky a rozpočtem hlavního města Prahy.

Výukový text

Opiáty Epidemiologie

Autor: Lenka Šašáková

Centrum adiktologie

Obsah

Epidemiologie užívání opiátů ve světě	3
Prevalenční odhady ve všeobecné populaci.....	3
Prevalenční odhady ve školní populaci.....	6
Epidemiologie užívání opiátů v České republice	8
Prevalenční odhady ve všeobecné populaci.....	8
Prevalenční odhady ve školní populaci.....	11
Souhrn	14
Použitá literatura	16

Epidemiologie užívání opiátů ve světě

Prevalenční odhady ve všeobecné populaci

V roce 2007 UNODC odhadovala počet uživatelů heroinu mezi 15,2 – 21,1 milionů. Více než polovina těchto uživatelů žije v Asii. Nejvyšší prevalence užívání se nachází podél drogových přepravních tras mimo Afghánistán (UNODC, 2009). V roce 2009 byl vytvořen odhad dle nové metodiky, tudíž není možné srovnávat tyto nové odhady s předchozími roky (tabulka 1).

Užívání heroinu, zejména injekční užívání, je úzce spjato s problémovým užíváním drog v Evropě od 70. let 20. století. V posledních deseti letech je sledován pokles užívání heroinu a souvisejících problémů, přesto má tato droga stále největší podíl na nemocnosti a úmrtnosti uživatelů drog v Evropské unii (EMCDDA, 2009).

Tabulka 1 Odhadovaný počet lidí, kteří v posledním roce užili opiáty alespo jednou a podíl uživatel ve věku 15–64 let, podle region (UNODC, 2009)

Region	Odhadovaný počet (spodní a horní hranice)	% populace ve věku 15–64 let
Afrika	1 000 000 – 2 780 000	0,2 – 0,5
Amerika	2 190 000 – 2 320 000	0,4 – 0,4
Asie	8 440 000 – 11 890 000	0,3 – 0,5
Evropa	3 440 000 – 4 050 000	0,6 – 0,7
Oceánie	90 000 – 90 000	0,4 – 0,4
CELKEM	15 160 000 – 21 130 000	0,3 – 0,5

„Odhadovaná prevalence problémového užívání opiát se v evropských zemích v období 2002–2007 pohybovala zhruba mezi jedním a šesti případy na 1 000 obyvatel ve věku 15–64 let; celková prevalence problémového užívání drog se odhaduje na méně než tři až deset případů na 1 000 obyvatel. Zeměmi, které hlásí nejnižší údaje doložené odhady problémového užívání opiát, jsou Česká republika, Lotyšsko, Polsko a Finsko, zatímco nejvyšší odhady hlásí Malta, Itálie, Rakousko a Španělsko. Průměrná prevalence problémového užívání opiát v evropských zemích se odhaduje na 3,6 až 4,6 případů na 1 000 obyvatel ve věku 15–64 let. Budeme-li předpokládat, že tento údaj odráží situaci v celé EU, bylo v EU a Norsku v roce 2007 přibližně 1,4 milionu (1,2–1,5 milionu) problémových uživatelů opiát. Počet problémových uživatelů opiát, kteří jsou ve věznicích, především ve výkonu delších trestů, může být v tomto odhadu podhodnocen“ (EMCDDA, 2009, s. 72).

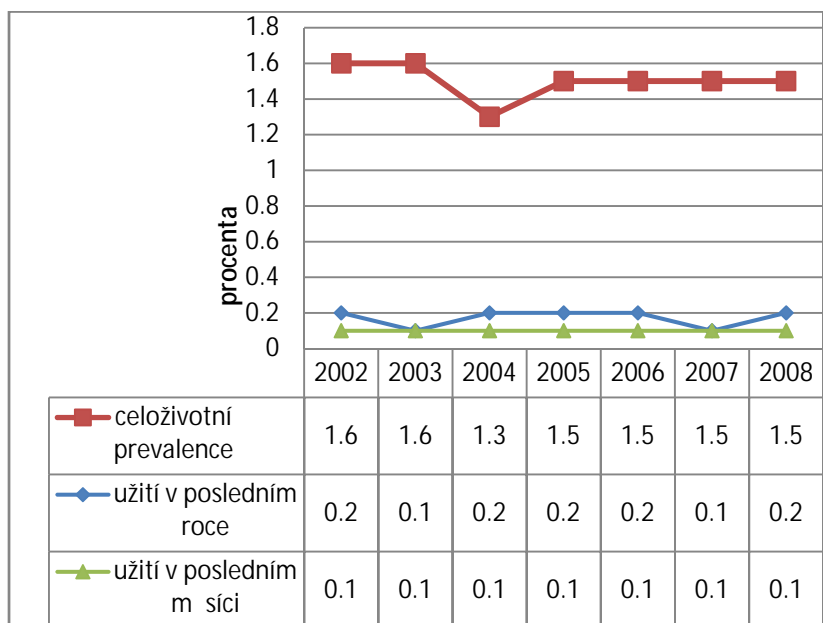
Podíl injekčních uživatelů mezi všemi uživateli heroínu nastupujícími lébu v roce 2007 nadále klesal. Injekční užívání tvoří ve většině zemí více než polovinu klientů užívajících drogy. Nejnižší podíl injekčních uživatelů opíát nastupujících lébu hlásí Dánsko a Nizozemsko, nejvyšší Litva, Lotyšsko a Rumunsko. Mezi uživateli opíát nastupujícími lébu poprvé je podíl těch, kteří uvádí injekční užívání drogy (42 %), nižší než mezi všemi uživateli opíát nastupujícími lébu (44 %), což platí téměř ve všech 22 zemích poskytujících údaje Evropskému monitorovací centru pro drogy a drogovou závislost (EMCDDA, 2009).

„Opiáty jiné než heroin hlásí v Evropě jako primární drogu asi 5 % (17 810) klientů nastupujících lébu. Nejčastěji uváděnými látkami jsou: buprenorfin, který je ve Finsku uváděn jako primární droga ve 41 % všech žádostí o lébu a ve Francii v 7 % žádostí, metadon, který představuje 18,5 % všech žádostí o lébu v Dánsku, a další opíáty například v Lotyšsku, Rakousku a Švédsku, kde představují 5 až 15 % všech žádostí o lébu. Také česká republika hlásila v roce 2007 odhadovaný počet 4 250 problémových uživatelů buprenorfinu. To je výrazem posunu ve výrobě látek užívaných problémovými uživateli heroínu, ne však nárůstu v celkové prevalenci problémového užívání opíát. Německý systém PharMon (Roesner a Kufner, 2007), který monitoruje širokou škálu potenciálně zneužitelných léků, rovněž zaznamenal vzestup zneužívání předepisovaných opíát, v němž substituce drogy hraje významnější úlohu než analgetika“ (EMCDDA, 2009, s. 75).

Data o užívání opíát ve všeobecné populaci jsou dostupná také z amerického průzkumu National Survey on Drug Use and Health (NSDUH). Tento výzkum zjišťuje prevalenci užívání drog ve Spojených státech amerických v populaci osob starších 12 let (Substance Abuse and Mental Health Services Administration, 2009). Podle studie NSDUH byla v roce 2008 ve Spojených státech amerických odhadována celoživotní prevalence užití opíát 1,5 % populace starší 12 let, což činí 3 788 000 osob (Substance Abuse and Mental Health

Services Administration, 2009). Prevalenci užití opiátů v posledním roce a v posledním měsíci ukazuje obrázek 1.

Obrázek 1 Prevalence užití opiátů v USA v roce 2008 u populace starší 12 let (Substance Abuse and Mental Health Services Administration, 2009)

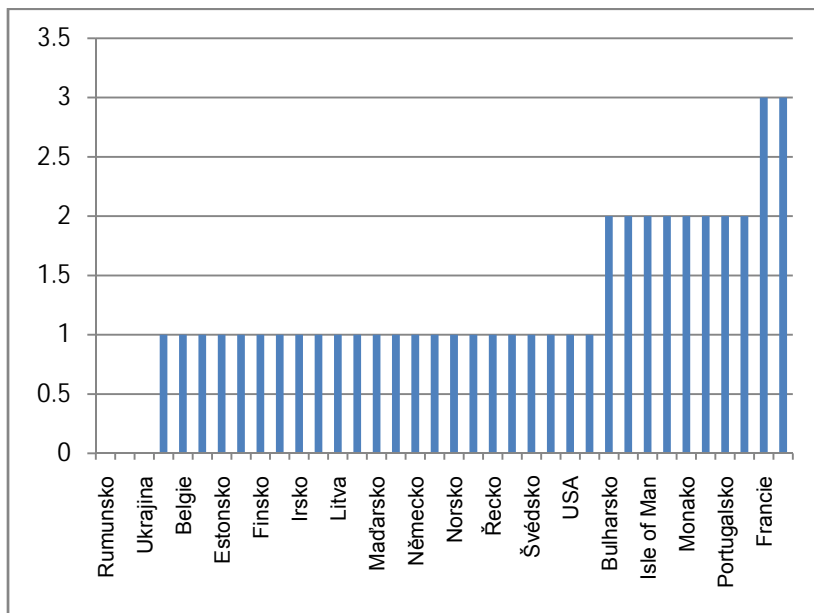
Prevalenční odhady ve školní populaci

Data o užívání t kavných látek ve školní populaci pocházejí ze dvou zdrojů. Prvním je výzkum každoročně realizovaný ve Spojených státech amerických, Monitoring the Future. V roce 2008 se tohoto výzkumu zúčastnilo celkem 46 000 studentů osmých, desátých a dvanáctých ročníků severoamerického vzdělávacího systému (Johnston et al., 2009). V roce 2008 byla podle tohoto průzkumu ve Spojených státech amerických celoživotní prevalence užívání opiátů

0,8 %, prevalence v posledním roce 0,5 % a prevalence v posledním m síci 0,4 % (Johnston et al., 2009).

Druhým zdrojem těchto dat je evropský projekt ESPAD (European School Project on Alcohol and Other Drugs). Tento výzkum je realizován každé 4 roky na populaci 15-16letých středních školáků v evropských zemích. První studie byla provedena v roce 1995 ve 26 evropských zemích, zatím poslední studie v roce 2007 ve 35 zemích. Nejvyšší celoživotní prevalence užívání opiátů udává Francie a Itálie (3 %), následuje Slovinsko, Portugalsko, Polsko, Monako, Kypr, Isle of Man, Dánsko a Bulharsko (2 %). Nulové hodnoty udává Rumunsko, Rusko a Ukrajina (obrázek 2) (Hibbel et al., 2009).

Obrázek 2 Celoživotní prevalence užívání opiátů v populaci 15-16letých v roce 2007, v % (Hibbel et al., 2009)

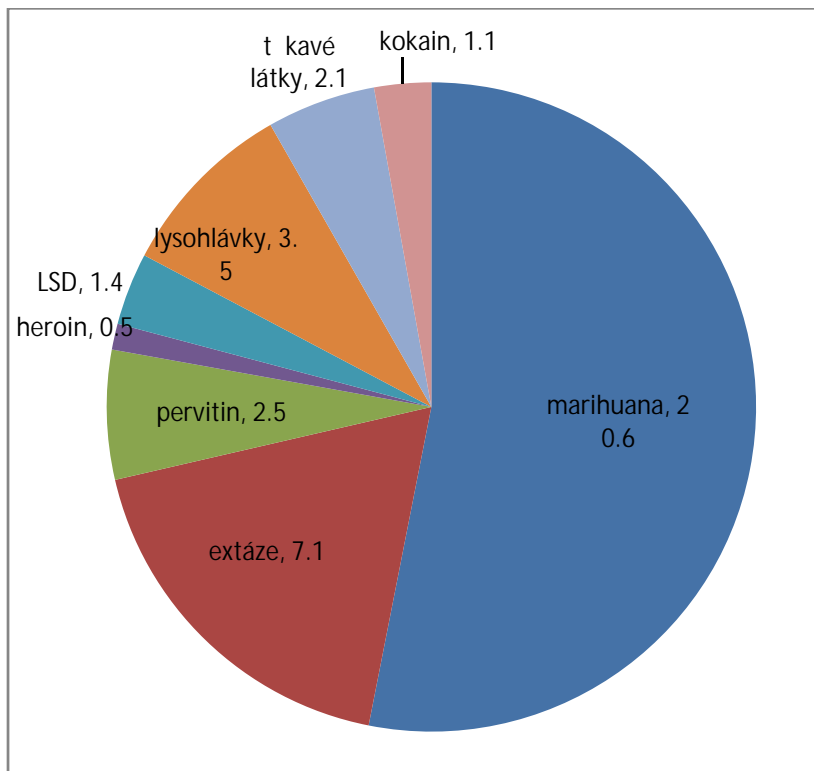

Epidemiologie užívání opiátů v České republice

Prevalenční odhady ve všeobecné populaci

V roce 2004 provedl ÚZIS ČR ve spolupráci se společnostmi INRES – SONES, v. o. s. průzkum „Výběrové šetření o zdravotním stavu a životním stylu obyvatel České republiky zaměřené na zneužívání drog“. Tato dotazníková studie byla provedena na celostátním výběrovém souboru 3 526 respondentů ve věku 18–64 let. Šetření bylo realizováno na základě Evropského modelového dotazníku EMCDDA, který byl upraven a doplněn dle připomínek pracovní skupiny Národního monitorovacího střediska pro drogy a drogové závislosti. Otázky se týkaly jednak negativních jevů životního stylu, jako je zneužívání nelegálních drog, pití alkoholu a kouření, ale i celkového zdravotního stavu, tělesného i duševního zdraví. Zároveň byly zmapovány postoje obyvatel k sledovaným problémovým jevům (Brožová, 2006; ÚZIS ČR, 2005). Zkušenosti s nelegálními drogami (opiáty, kokainem nebo crackem, LSD) jsou v obecné populaci velmi málo rozšířené. Pokud jde o užívání heroinu, hodnoty se blíží nule (obrázek 3).

Obrázek 3 Struktura užívaných drog v populaci 18-64letých dospělých, vyjma sedativ a hypnotik, v % (Brožová, 2006)

Celoživotní prevalence užití opiátů byla v dospělé populaci ve věku 18-64 let 0,5 % (0,8 % mužů a 0,2 % žen). V populaci mladých dospělých ve věku 18-34 let byla prevalence 0,8 % (1,3 % mužů a 0,1 % žen). V posledním roce u 0,1 % respondentů ve věku 18-64 let. Prevalence užití opiátů v posledním roce a v posledním měsíci v dospělé populaci je nulová, viz tabulka 2 (Brožová, 2006).

Tabulka 2 Prevalence užití opiátů v dospělé populaci a u „mladých dospělých“ v % (Brožová, 2006)

	v k 18 64			v k 18 34		
	muži	ženy	celkem	muži	ženy	celkem
celoživotní prevalence	0,8	0,2	0,5	1,3	0,1	0,8
prevalence v posledním roce	0,1	0	0	0,1	0	0,1
prevalence v posledním měsíci	0	0	0	0	0	0

Celkem 4,4 % respondentů (5,4 % mužů, 3,3 % žen) zná někoho, kdo užívá heroin nebo jiné opiáty. Hodnocení dostupnosti heroinu a jiných opiátů vzhledem k osobní zkušenosti respondentů s těmito látkami ukazuje tabulka 3. Jako nejvíce dostupný hodnotí heroin ti respondenti, kteří užívali poslední zkušenost před více než rokem (6,1 % respondentů).

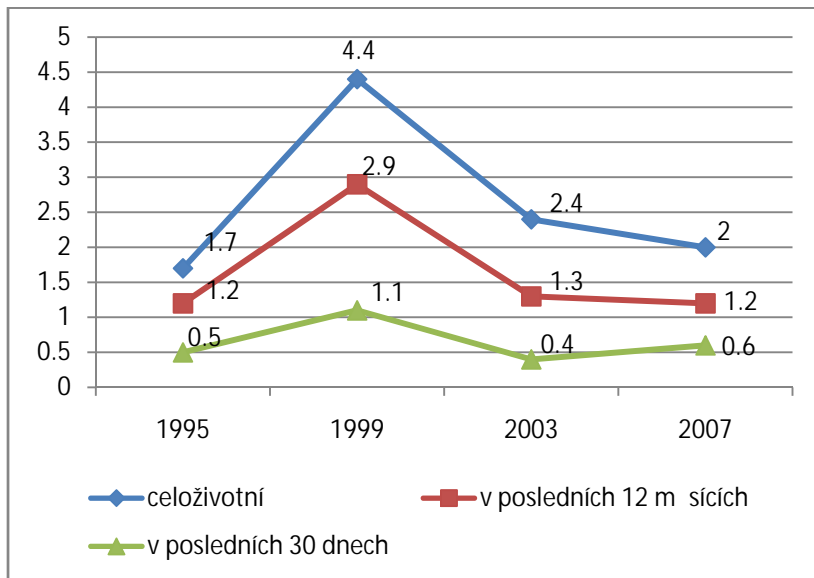
Tabulka 3 Hodnocení dostupnosti heroinu a jiných opiátů vzhledem k osobní zkušenosti respondentů s těmito látkami (Brožová, 2006)

Dostupnost	Osobní zkušenost		
	B hem posledních 30 dn	B hem posledních 12 měsíců	P ed více než rokem
Velmi snadné	0,0	1,5	6,1
Nemožné	0,0	0,0	0,2

Prevalenční odhady ve školní populaci

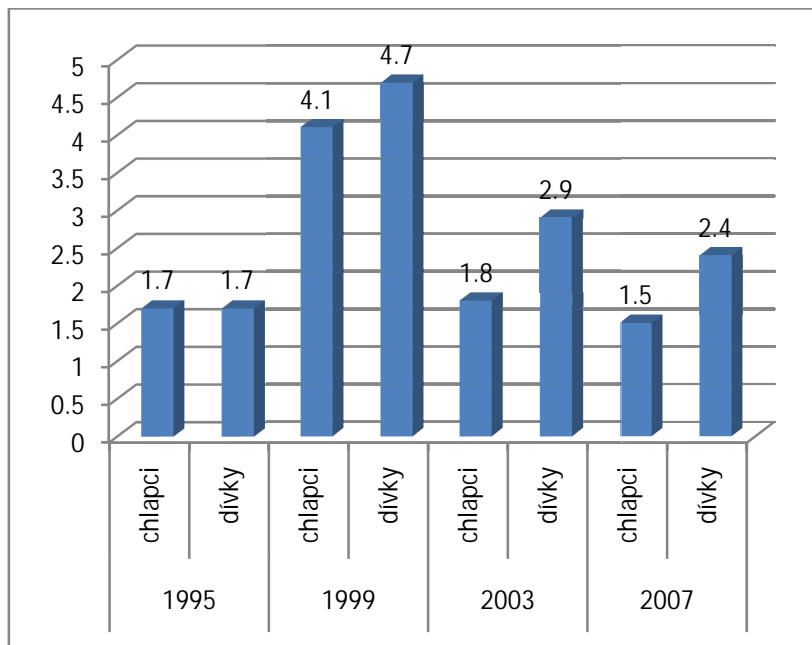
V roce 2007 byla realizována „Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách“ (ESPAD). Celkem bylo do studie ESPAD zapojeno 10 187 studentů z 351 středních škol (Csémy et al., 2009). Podle výsledků ESPAD 2007 učinilo 2 % studentů středních škol zkušenost s opiáty. Studie ESPAD se snažila postihnout i vývoj užívání těkavých látek v letech 1995, 1999, 2003 a 2007. Prevalence užívání opiátů byla nejvyšší v roce 1999, v dalších letech podstatně klesala, viz obrázek 4 (Csémy et al., 2009).

Obrázek 4 Celoživotní prevalence užívání heroinu nebo jiných opiátů, prevalence v posledních 12 měsících a v posledních 30 dnech v % (Csémy et al., 2009)

Pokud jde o srovnání užívání opiátů mezi pohlavími, od roku 1999 udávají dívky vyšší celoživotní prevalenci než chlapci (obrázek 5).

Obrázek 5 Celoživotní prevalence užití heroínu nebo jiných opiátů podle pohlaví v % (Csémy et al., 2009)

Podle studie ESPAD 2007 je užívání heroínu a jiných opiátů z hlediska kraj významně vyšší mezi studenty v Ústeckém (3,6 %) a Libereckém kraji (3,0 %). Nejméně zkušeností s užíváním uvádějí studenti v Královéhradeckém kraji (0,9 %), Vysočině a Zlínském kraji (1,1 %) (Csémy et al., 2009).

Souhrn

UNODC odhaduje 15,2 – 21,1 milion uživatel heroinu. Odhadovaná prevalence problémového užívání opiát se v evropských zemích v období 2002–2007 pohybovala zhruba mezi jedním a šesti případy na 1 000 obyvatel ve věku 15–64 let; celková prevalence problémového užívání drog se odhaduje na méně než tři až deset případů na 1 000 obyvatel. Zeměmi, které hlásí nejnižší údaje doložené odhady problémového užívání opiát, jsou Česká republika, Lotyšsko, Polsko a Finsko, zatímco nejvyšší odhady hlásí Malta, Itálie, Rakousko a Španělsko. Podíl injekčních uživatelů mezi všemi uživateli heroinu nastupujícími lébu v roce 2007 nadále klesal. Injekční užívání tvoří ve většině zemí více než polovinu klientů užívajících drogy. Opiáty jiné než heroin hlásí v Evropě jako primární drogu asi 5 % (17 810) klientů nastupujících lébu. Nejastěji uváděnými látkami jsou buprenorfin a metadon. Podle studie americké NSDUH byla v roce 2008 ve Spojených státech amerických odhadována celoživotní prevalence užívání opiát 1,5 % populace starší 12 let, což činí 3 788 000 osob. Ve školní populaci byla v roce 2008 podle průzkumu Monitoring the Future ve Spojených státech amerických celoživotní prevalence užívání opiát 0,8 %, prevalence v posledním roce 0,5 % a prevalence v posledním měsíci 0,4 % a v Evropě podle studie ESPAD se celoživotní prevalence užívání opiát pohybovala mezi 3 % – 0 %.

V České republice je zkušenost s nelegálními drogami (opiáty, kokainem nebo crackem, LSD) v obecné populaci velmi málo

rozšířená (prevalence užívání heroinu je 0,5 % dospělé populace, u mladých dospělých 0,8 %). Podle výsledků ESPAD 2007 užívalo 2 % studentů středních škol zkušenost s opiáty.

Použitá Literatura

Brožová, J. (2006). Výběrové šetření o zdravotním stavu a životním stylu obyvatel České republiky zaměřené na zneužívání drog Praha: Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, 184.

Csémy, L., Chomynová, P. & Sadílek, P. (2009). Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD). Výsledky průzkumu v České republice v roce 2007. Praha: Úřad vlády ČR.

EMCDDA (2009). Výroční zpráva za rok 2009. Stav drogové problematiky v Evropě. Lisabon: Evropské monitorovací centrum pro drogy a drogovou závislost.

Hibbel, B., Guttormsson, U., Ahlström, S., Balakireva, O., Bjarnason, T., Kokkevi, A. & Kraus, L. (2009). The 2007 ESPAD report. Substance use among students in 35 European countries. Stockholm: The Swedish National Institute of Public Health and the European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA).

Johnston, L. D., O'Malley, P. M., Bachman, J. G., & Schulenberg, J. E. (2009). Monitoring the Future national results on adolescent drug use: Overview of key findings, 2008 (NIH Publication No. 09 7401). Bethesda, MD: National Institute on Drug Abuse.

Mravčík, V., Chomynová, P., Orliková, B., Škrdlantová, E., Trojáková, A., Petroš, O. et al. (2007). Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2006 Praha: Úřad vlády ČR.

Roesner, S. & Kufner, H. (2007). Monitoring des Arzneimittelgebrauchs 2006 bei Klienten von Suchtberatungsstellen (PHAR MON), *Sucht* 54 (dodatek 1), str. S65–S77.

Substance Abuse and Mental Health Services Administration. (2009). Results from the 2008 National Survey on Drug Use and Health: National Findings (Office of Applied Studies, NSDUH Series H 36, HHS Publication No. SMA 09 4434). Rockville, MD.

UNODC (2009). World Drug Report 2009. Vienna: United Nations Office on Drugs and Crime.

ÚZIS ČR (2005). Zdravotnická ročenka České republiky 2004 Praha: Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR.